

VƏTƏNƏ OĞUL OLMAQ ŞƏRƏFİ

(Əli bəy Azərinin "Oğul" povesti haqqında)

Yaradının ən böyük kəşfi, şah əsəri insandır. İnsanın isə ən böyük kəşfi V.Şekspirin dediyinə görə, özündə olanı tapmaqdır. Simon de Bovuar "ən mühüm əsərim həyatımdır", - deyirdi. İnsan özünün cəmiyyətdəki mövqeyini, istəklərini, cəmiyyətə verəcəklərini bilmirsə, "həyat kimin ovçu, kimin şikar olacağını özü müəyyənləşdirəcək" (Bertran Rassel). Bill Qeytsin düşüncəsi də maraqlıdır: "həyat ədalətli deyil, bu fikrə nə qədər tez öyrəşsəniz, o qədər yaxşı olar". Yeni fikir olmasa da deyim ki, həyat mübarizədir, bu mübarizədə yığılandan azı bir dəfə çox ayağa qalxmağı bacarsan, qalibsən. Cəsarət, əzm, iradə ayaqda durmaq üçün ən etibarlı dəstəkdir. Cəvahirəl Nehru da bunu deyirdi: "uğur çox zaman cəsarətli insanlara xas olan şeydir, nadir hallarda çəkinən və nəticələndən qorxanlar uğur qazana bilər". Qarabağ qazisi, hərbçi - yazıçı, nəşir Əli bəy Azəriyə həyat bunları 18-19 yaşından anlamğa məcbur etdi. Yoxsa, "ədələtsiz həyat" bu kənd balasını körpə və dadlı şikar kimi rahatca uda bilər...

Vaynona Rayder etiraf edirdi ki, "həyatım bioqrafialarda yazıldığı qədər maraqlı olmayıb". Amma Əli bəyin həyatı maraqlı olub. Əli bəyin özünə və yaradıcılığına yaxşı bələd olduğum üçün bunu əminliklə deyirəm. Orta məktəbi bitirən kimi Xarkov Ali Hərbi Tank komandanlığı məktəbinə qəbul olunan, ünsiyyət və dil problemləri ilə üz-üzə qalan ucqar kənd uşağının həyatı necə maraqlı olmağa bilər? Otuz nəfərlik qrupda yeganə türk kökənli tələbə - kursantın müxtəlif millətin nümayəndələri, fərqli xarakter sahibləri arasında nüfuz sahibi, sözünün ağıası olması buna sübutdur. "İstiqanlı" Azərbaycan balası onunla necə davranmağın sərhəddini erməniyə, gürcüyə və digər slavyanlara başa salmışdı. Q.Markesin sözləri ilə desək, "önəmli olan həyatda başına gələnlər deyil, necə yaşadığıdır". Başın uralığı, yaxud aşağılığının meyarı budur. "Həyat sonin etdiklərin və etmədiklərinidir" (Xalid Hüseyini).

Avtobiografik əsər yazmaq bəzilərinin fikirləşdiyi kimi heç də asan deyil. Keçdiyin həyat yolunun hansısa anlarını olduğu kimi təsvir etmək ona görə məsuliyyətlidir ki, birinci növbədə özünü, ətrafındakıları, həm də əsəri oxuyanları aldatmıyasan. Aldatmağın ömrü az olur. Əsərdən göründüyü kimi, Əli bəy də bunu

yaxşı anlayır. İkincisi, şahidi olduğun hadisələr hamıya maraqlı olmaya bilər. Ona görə də əsərə elə bir süjet xətti, kulminasiya nöqtəsi, təhkiyə tapmalısın ki, çəkdiyin zəhmət hədəf getməsin, hamının olmasa da çoxluğun marağına səbəb olsun. Üçüncüsü, avtobiografik əsər təxəyyüldən daha çox reallığın məhsuludur. Reallığı itirməmək əsas şərtidir.

Əli bəy "Oğul" povestində özünün görünən və görünməyən tərəflərini işıqlandırmğa çalışıb. Povest Moskvada nəşr edilən "Rusiya ədəbiyyatı" jurnalının marağ dairəsinə düşdüyündən keçən ilin (2019) oktyabr ayında özünə yer tapa bilib. Bu, təkcə Əli bəyin yox, bütöv Azərbaycan ədəbiyyatının uğurudur.

Əli bəyin "o zaman"ını təxmini hesabladım. Keçən əsrin 80-ci illərinə geri qayıtdım. SSRİ adlı xalqlar həbsxanasının slavyanlardan başqa doğması olmadığını, "əyalət" balalarının hərbin sirlərinə yiyələnməsinin şovinist dövlət başçılarını qıcıqlandırdığını, orada yaşayan türk kökənliyərin ancaq hərbi və mülki tikintiyə yararlılığını əhəl yaşlılar daha yaxşı bilir. Bəs Əli bəy nəyə görə ali hərbi məktəbə qəbul oluna bilmişdi? Təkcə sağlamlığına, idmanla məşğul olmasına, iradəsinə, inadkarlığına, xarakterinə görəmi..?

O dövrdə orduda, hərbi təhsildə "dedovşına", "çumo", "çurban", "salaqa", "molodoy" jarqonları, şəxsiyyəti təhqir edən söylüşlər çiçəklənmə dövrünü yaşamaqdadır. Şübhəsiz ki, qürurlar Oğuz türkü kursant "hiyləgər gözlü, ilanın ağızından çıxan qurbağa sifətli, yumuru və ciddiliyi bilinməyən, lilliputa bənzədiyindən "köstəbək" ləqəbi ilə çağrılan Dronnikovun "oğul" ironiyasına dözə bilməzdi, dözmədi də. Çünki dünyanın əksər xalqlarından fərqli olaraq, türk ellərində həmişə namus, qəyrat, ismət, şərəf, ləyaqət kimi oxlaqı kateqoriyalar mənəvi saflığın meyarı sayılıb.

Dronnikovun "E-ey, oğul!" mürciəti qəhrəmanın heysiyyətinə toxundu, ona elə gəldi ki, "o, sözü düz demədi, belə birtəhər səsləndirdi":

"Görilmiş bütün əsəblərimlə yumruğumu düyünlədim və var qüvvəmlə topasına bir zərbə endirdim".

Təcavüzü təqdir etmirik, amma insan istənilən halda öz şərəfini qoruyubdur.

Qrupda hamıdan iki yaş böyük, həm də ən güclü hesab olunan Belousovun "yumruğunu düyünləyib do-daqlarını əsdirə-əsdirə "son... son... son oğulsan?!" ke-

kələməsindən bunun sual, yoxsa dava salmaq istəyi, yaxud kinayə olduğunu heç kəs bilmədi. Yəqin cəsarətsizliyin təsdiqi idi... Belousov qəşəng bilirdi ki, türk oğluyula belə "zarafat" etmək qorxulduz...

"Oğul", "oğlum" rüşəndinin arxasında elə "incə" məqamlar dayanır ki, həssas, şərfəni qoruyan "isti-qanlı" Azərbaycan oğlunun ləyaqətinə mütləq toxun-malıdır:

"Oğul - bu söz sadəcə bir müraciət deyil, heç çağırış, ləqəb də deyil, atıq bir təxəllüsdür. İndi bunun, bəlkə də, bir o qədər mənası yoxdur, amma... o zaman böyük əhəmiyyəti vardı..."

Sözün özü məni qıcıqlandırmırdı. Məni qıcıqlandıran Dronnikovun bu sözü təhrih edərək tələffüzüydü, gah "oğlum" kimi ifadə edir, gah da ağzında gəvələyə-gəvələyə elə deyirdi ki, elə bil çəynəyib şirəsinə çıxardığı saqqızı yerə atıb, ayağının altında qarışqa kimi özür".

Dronnikovun "dərs"ini verdiyi gündən hamı onu "oğul" adlandırmağa başladı. "Möhkəm iradəli, sağ-lam bədənli, təmkini, səbri yerində" olan, gülüşməyi, savaşağı bacaran Vətən oğlu üçün "həmin gündən "oğul" sözü on şirin, ən məğrur, ən xoşbəxt anlayış mənasına keçdi..." "Oğlu" həm də "oğul" deməkdir. İndi "oğul" müraciəti əvvəlkinə bənzəməirdi. Qürur-luydu...

Xarkov şəhərində Nəcəf Nərimanovun adına küçə-nin olması ilə fəxr edən povestin qəhrəmanının sevin-ci səmimidir:

"Yəqin o da "oğul" olub", haqqında məlumatlanan kimi dərhal belə düşündüm..."

Qürur duymağa başladım, həm onun kimi tankçı ol-duğuma görə, həm də "oğul" adlandırıldığımdan..."

Bəli, Nəcəf Nərimanov Azərbaycanın görkəmli si-yası və ictimai xadimi, mütəfəkkiri Nəriman Nərima-novun Vətən uğrunda canını fəda edən qəhrəman oğ-ludur, oğuldur.

Povestdə ayrı-ayrı xalqların milli xüsusiyyətləri, şərf və ləyaqət "dərəcə"ləri dəqiqliklə qələmə ali-nib:

"Erməni Mişa Vardanyanı meymun kimi ələ salıb oynatmaqları vardı, bu onun özünə də xoş gəlirdi".

Əli bəy Azəri milli rühumuzun ayrı-ayrı "özünə-məxsus xüsusiyyət"lərini - qəbiristanlıqdan keçəndə qəribə hissələr keçirməyimizi yazanda fikirləşdim ki, bu xasiyyət ancaq bizə məxsusdur. "Cərgədə gəzmək-dən azad olmaq üçün ayağım burxulub" deyər axsa-maq, yalandan təqim komandirinin arvadının NBM-də gözlediyini deyərək, Popovu axtardığını bəhanə gəti-rərək "samovolka"ya getmək, patrullar tərəfindən tu-tulanda hərbi bilətin əvəzinə bilətin üz qabığını verib aradan çıxmaq "istedad"ımızı yazçı gözəl vurğulayır. İstər-istəməz dodağımız qaçır, özümüz özümüzə gülü-rük. Bəlkə də bu, ilk anda belə görünür. Daha diqqət-

lə baxanda yazıcının sətirləti bir çox məqamlara tu-xunduğu üzə çıxır. AXI O, qəhrəmanını sadəcə, oylan-mək məqsədilə bu fəndlərə əl atmağa məcbur etmir. Povestin qəhrəmanı Böyük Vətən müharibəsində xü-susi sücaətlər göstərmiş Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Mehdi Hüseynzadəni bir həmyerli kimi xatırlayır, onunla müqayisə olunacaq xəyallar qurur. "Qəhrə-manlıqlar təkə müharibədə baş vermir ki?" - deyər dü-şünür, sülh dövründə nələrlə etmək haqqında düşünür. Elə o üzəndə də bu fəndlər üzərində "məşq" keçir.

Povestdə Vətənimizin torpaqlarının işğal olunması, "nəyə görə ermənilər türklərlə barışa bilmirlər?" sua-lına kursantın dolğun və hərtərəfli cavabı bu günümü-zün acı həqiqətlərinin bədii ədəbiyyatda - avtobiograf-ik povestdə əks etdirilməsi hələdən çox aktualdır. Bu, Vətən tarixidir. Əli bəyin hərbi tarixinə hər əsərində müraciət etməsini xüsusilə qeyd etməyim yerinə düşər.

"Oğul"un finalında hərbi təhsil illərindən on illər sonra, texnologiya əsərində lirlik qəhrəmanla virtual dostluq edənlərdən birinin tələbə yoldaşını axtarması, hətta onun doğulub boya-başa çatdığı doğma Zəngilan-ın adını unutmaması qəlbimizi Vətən sevgisi ilə çoş-durur.

Davidenkunun yazdıqlarından:

"Sözün düzü, mən belə cavab eşitmək istəməyirdim, istəməyirdim desinlər ki, Oğul döyüşlərdə həlak olub, hərəndə belə təşəvvür edirdim. Ona görə ki, başqa cür ola bilməzdi. Ola bilməzdi ki, Oğul təslim olsun, Oğul öz torpağını, müdafiə etdiyi mövqeyini düşməne təs-lim etsin..."

Xarkovdan qayıtdıqdan sonra Oğulun taleyinə bi-ganə qalmayıb onu axtaran Davidenkunun nəzərinə bir şəkil sataşdı:

"O, təlim poleqonunda türk zabitləri arasında qo-şunlara təlim-məşq keçirdi.

Bəli, bu o idi, illər keçsə də sifət cizgiləri yerin-dəydi. Hərbi müdir və komandirlik ona necə də yara-şdı.

Kresloya yayxanıb dərindən nəfəs aldım və sakit-ləşdim..."

O, əsl Oğul idi. O, ölməməliydi. O, ölə də bilməz-di..."

Vətənə əsl Oğul olmaq ən böyük şərfədir, həm də xoşbəxtlikdir. Bu şərfə və xoşbəxtlik gördüyümüz iş-lərin nəticəsidir...

Əli bəy Azərinin "Oğul" povesti, mənə, bir yeni-likdir, kişi cinsindən olan hər bir Azərbaycan vətənda-şına Vətənə gərəklili vətəndaş olmağa, oğul olmağa bir çağırışdır.

VƏQİF OSMANOV
mart 2020.